

בראשית רבה פרשה כב – הדור השני של האנושות

שיעור 3: 'לפתח חטאת רובץ'; טרום הרצח

הפסוקים הנדרשים:

- (ג) וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא לָקֵן מִפְּרֵי הָאֲדָמָה מִנְחָה לָּהּ:
(ד) וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוּ וּמִחִלְבְּהֵן וַיִּשַׁע ה' אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ:
(ה) וְאֶל־לָקֵן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיַּחַר לָקֵן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו:
(ו) וַיֹּאמֶר ה' אֶל־לָקֵן לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָּנֶיךָ:
(ז) הֲלוֹא אִם־תִּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תִיטִיב לִפְתַּח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקוּתוֹ וְאַתָּה תִּמְשַׁל־בּוֹ:

הדרשות [הטקסט מתוך מהדורת תאודור- אלבק]

מנחת קין ודחייתה:

- (ג) [ויהי מקץ ימים] ר' אליעזר ור' יהושע. ר' אליעזר א' בתשרי נברא העולם, ר' יהושע א' בניסן, מאן דאמר בתשרי עשה הבל קיים מן החג ועד חנוכה, מאן דאמר בניסן עשה הבל קיים מן הפסח ועד עצרת, בין כדברי אילו ובין כדברי אילו הכל מודים שלא עשה הבל בעולם יותר מנ' יום.
- 4 **ויבא קין מפרי האדמה וגו' מן הפסולת, משל לאריס רע שהיה אוכל את הבכורות ומכבד למלך את הסיפות.** 5
- (ד) [והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהן] ר' אלעזר ור' יוסי בר' חנינא ר' אלעזר א' הקריבו בני נח שלמים, ר' יוסי בר' חנינא אמר עולות הקריבו. איתבי ר' אלעזר לר' יוסי בר' חנינא והכת' ומחלבהן מדבר שחלבו קרב, מה עבד ליה ר' יוסי בר' חנינא, מן שמניהון, אתיב ר' אלעזר [לר' יוסי בר' חנינא] והא כתיב 'וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים' (שמות כד ד), מה עבד ליה ר' יוסי בר' חנינא, שלימים בעורן בלא הפשט וניתוח, אתיב ר' לעזר לר' יוסי בר' חנינא והכתיב 'ויקח יתרו חתן משה עלה זבחים' (שם יח יב), מה עבד ליה ר' יוסי בר' חנינא, כמאן דאמר לאחר מתן תורה בא יתרו. אמר ר' הונא איתפלגון ר' יניי ור' חייה רבה, ר' יניי אמר קודם מתן תורה בא יתרו, ר' חייה רבה אמר אחר מתן תורה בא יתרו, אמר ר' חנינא ולא פליגי; מאן דאמר קודם מתן תורה בא [יתרון] הקריבו בני נח שלמים, מאן דאמר לאחר מתן תורה בא יתרו עולות הקריבו. והא מסייעא ליה לר' יוסי בר' חנינא 'עורי צפון' (שיר השירים ד טז) זו העולה שהיתה נשחטת בצפון, מה הוא עורי דבר שהיה ישן ומתעורר, 'ובואי תימן' (שם שם) אילו שלמים שהיו נשחטים בדרום ומהו 'בואי' - דבר שלחידוש. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אף הדין קרייא מסייע ליה לר' יוסי בר' חנינא 'זאת תורת העולה היא העולה' (ויקרא ו ב) - שהיו בני נח מקריבים, כד היא אתייה לשלמים 'זאת תורת זבח השלמים' (שם ז יא) 'אשר הקריבו' אין כתיב כאן, אלא 'אשר יקריבו' (שם שם) מיכן ולבא.

19 **וישע י"י אל הבל ואל מנחתו נפייס ממנו.**

20 (ה) **[ואל קין ואל מנחתו לא שעה] לא נפייס ממנו.**

21 **[ויחר לקין מאד] ויפלו פניו שנעשו כאוד.**

מקורות מלווים:

1. תרגום אונקלוס בראשית פרק ד

(ד) והבל איתי אף הוא מבכירי עניה ומשמיניהון והות רעוא מן קדם יי בהבל ובקורבניה:

(ה) ובקין ובקורבניה לא הות רעוא ותקיף לקין לחדא ואתכבישו אפואי:

2. רש"י בראשית פרק ד

(ד) **וישע - ויפן,** וכן 'לא שעה אל מנחתו' - לא פנה, וכן 'ואל ישעו' (שמות ה ט) - אל יפנו. וכן 'שעה

מעליו' (איוב יד ו) - פנה מעליו: **וישע - ירדה אש וליחכה מנחתו:**

3. ויקרא פרק ט

(כב) **וישא אהרן את ידיו וידיו אל העם ויברכם ויגיד מעשית הסטאת והעלה והשלמים:** (כג) **ויבא משה ואהרן**

אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד ה' אל כל העם: (כד) **ותצא אש מלפני ה' ותאכל על-**

המזבח את העלה ואת החלבים וירא כל העם וירצו ויפלו על פניהם:

4. תהלים פרק קב ד

פיכלו בעשן ימי ועצמותי כמוקד נחרו:

לפתח חטאת רובץ

1 (ז) **[ויאמר י"י אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך הלא אם תיטיב שאת] ברכה, ואם לא תיטיב שאת**

2 **קללה. דבר אחר: הלא אם תיטיב אני מוחל לך ואם לאו חטאו שלאותו האיש גדוש ומוגדש. ר' ברכיה**

3 **בשם ר' שמעון: 'לדוד מזמור אשרי נשוי פשע כסוי חטאה' (תהלים לב א) אשרי אדם שהוא גבוה מפשעיו**

4 **ולא פשעו גבוה ממנו.**

- 5 **לפתח חטאת רובץ** **ר' רובצת' אין**
- 6 **כתיב כאן אלא 'רובץ'; בתחילה הוא תש כנקבה ואחר כך הוא מתגבר כזכר. אמר ר'**
- 7 **עקיבה: בתחילה נעשה כחוט שלכוכיא ובסוף נעשה כקלע זו שלספינה, הדה הוא דכתיב 'הוי**
- 8 **מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה' (ישעיה ה יח),.**
- 9 **אמר ר' יצחק: בתחילה הוא נעשה אכסניי ואחר כך אורח ואחר כך בעל הבית, הדה הוא דכתיב**
- 10 **'ויבא הלך לאיש העשיר' (שמואל ב' יב ד) - רגל דמהלכה, 'ויחמל לקחת מצאנו ומבקר לעשות**
- 11 **לאורח הבא לו' - הרי אורח, ויעשה לאיש הבא אליו - הרי בעל הבית.**
- 12 **אמר ר' תנחום בר מריון: אית כלבין ברומי ידעין למשדלה; אזיל ויתיב ליה קומי פרטירה ועביד**
- 13 **גרמיה מתנמנם ומרי פרטירה מתנמנם והוא שמיט עיגולה ארעא ועד דהומיה מצמתונן, הוא**
- 14 **משתכח ספי עיגולה ומהלך ביה.**
- 15 **אמר ר' אבא בר יודן: לליסטים שפוף שהיה יושב בפרשת דרכים, כל דעבר הוא אמר הב מה**
- 16 **דעלך. עבר פיקח אחד וראה שאין בו תוחלת, התחיל מכתתו. כך כמה דורות איבד יצר הרע, דור**
- 17 **אנוש ודור המבול ודור הפלגה, כיון שעמד אברהם וראה שאין בו תוחלת התחיל מכתתו הדה**
- 18 **הוא דכתיב 'וכתותי מפניו צריו וגו' (תהלים פט כד).**
- 19 **אמר ר' אמי: אין יצר הרע מהלך לצדדים אלא באמצע פלטיא, ובשעה שרואה אדם משמש בעיניו**
- 20 **מתקן בשערו [מתלה בעקבון] אומר 'הדין דידי', מה טעם 'ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל**
- 21 **ממנו' (משלי כו יב), אמר ר'**
- 22 **אבין כל מי שמפנק את יצרו בנערותו סופו להיות מנון עליו בזקנותו מה טעם 'מפנק מנוער עבדו**
- 23 **ואחריתו יהיה מנון' (משלי כט כא). ר' חנינא אמר:**
- 24 **אם בא יצרך להסחיקך רומיהו בדברי תורה 'יצר סמוך תצור' (ישעיה כו ג), ואם עשיתה כן אני**
- 25 **מעלה עליך כילו בראת את השלום 'תצור שלום' אין כתיב 'תנצור' אלא 'תצור'. ואם תאמר שאינו**
- 26 **ברשותך תלמוד לומר 'כי בך בטוח' וכבר כתבתי לך בתורה 'ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו'**
- 27 **ר' סימון אמר: אם בא יצרך להסחיקך שמחהו בתורה 'יצר סמוך', ואם עשית כן מעלה אני עליך**
- 28 **כאילו בראת ב' עולמות 'שלום' אין כתיב כא, אלא 'שלום שלום' וגו'**

מקורות מלווים:

5. תהלים פרק לב

- (א) לְדוֹד מִשְׁכִּיל אֲשֶׁרִי נְשׁוּי-פֶשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה:
 (ב) אֲשֶׁרִי אָדָם לֹא יִחְשַׁב ה' לִּי עֵוֹן וְאֵין בְּרוּחוֹ רַמְיָה:
 (ג) כִּי-הִחְרַשְׁתִּי בְּלוֹ עֲצָמַי בְּשִׁאֲגֹתַי כָּל-הַיּוֹם:
 (ד) כִּיֹּא יוֹמָם וּלְיָלַיִת תִּכְבֹּד עָלַי יִגְדַּךְ נְהַפְךָ לְשִׁדְי בְּחַרְבְּנֵי קִיץ סְלֵה:
 (ה) חֲטָאתַי אֲוִדְעֶךָ וְעוֹנֵי לֹא-כֹסִיתִי אֲמַרְתִּי אֲוִדָה עָלַי פֶּשַׁעִי לֵךְ וְאַתָּה נִשְׂאתָ עוֹן חֲטָאתַי סְלֵה:
 (ו) עַל-זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל-חֹסֵידוֹ אֵלֶיךָ לְעֵת מִצָּא רֶק לְשִׁטְף מִיָּם רַבִּים אֲלֵיוֹ לֹא יִגְיֵעוּ:

6. ישעיהו פרק ה

(יח) הוֹי מִשְׁכֵּי הָעוֹן בְּחַבְלֵי הַשּׂוֹא וְכַעֲבוֹת הַעֲגָלָה חֲטָאָה:

(יט) הַאֲמָרִים יִמְהָרוּ יְחִישָׁה מַעֲשָׂהּ לְמַעַן נִרְאָה וְתִקְרַב וְתִבְזָאָה עֲצַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְנִדְעָה: ס

(כ) הוֹי הַאֲמָרִים לְרַע טוֹב וְלִטְוֵב רָע שְׁמִים חֲשָׁךְ לְאוֹר וְאוֹר לְחֲשָׁךְ שְׁמִים מֵר לְמַתוֹק וּמַתוֹק לְמָר: ס

7. שמואל ב פרק יב

(א) וַיִּשְׁלַח ה' אֶת-נִתָּן אֶל-דָּוִד וַיָּבֵא אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁנֵי אֲנָשִׁים הִיוּ בְּעִיר אַחַת אֶחָד עֹשִׂיר וְאֶחָד רָאשׁ: (ב) לְעֹשִׂיר

הַיָּה צֶאֱן וּבִקֵּר הַרְבֵּה מְאֹד: (ג) וְלָרֶשׁ אֵין-כֹּל כִּי אִם-כֶּבֶשֶׂה אַחַת קִטְנֶה אֲשֶׁר קָנָה וַיְחַיֶּה וַתִּגְדֵּל עִמּוֹ וְעַם-בְּנָיו

יַחְדָּו מִפְתּוֹ תֹאכַל וּמִכֶּסֶף תִּשְׁתֶּה וּבְחִיקוֹ תִשְׁלָב וְתַהֲיֶלּוּ כֶבֶת: (ד) **וַיָּבֵא הַלֵּךְ לְאִישׁ הָעֹשִׂיר וַיַּחְמַל לְקַחַת**

מִצֹּאֲנוֹ וּמִבְּקָרוֹ לַעֲשׂוֹת לְאִרְחֵי הַבָּאֵלָיו וַיִּקַּח אֶת-כֶּבֶשֶׂת הָאִישׁ הָרֹאשׁ וַיַּעֲשֶׂה לְאִישׁ הַבָּא אֵלָיו:

8. תהלים פרק פט

(כא) מִצִּמְתֵי דָוִד עֲבָדֵי בְשִׁמֹן קְדוֹשֵׁי מִשְׁחָתָיו:

(כב) אֲשֶׁר יָדֵי תִכּוֹן עִמּוֹ אֶף-זְרוּעֵי תִאֲמָצְנוּ:

(כג) לֹא-יִשָּׂא אוֹיֵב בּוֹ וּבֶן-עוֹלָה לֹא יַעֲנֶנּוּ:

(כד) וְכַתּוּבֵי מִפְּנֵי צָרָיו וּמִשִּׁנְאֵי אוֹיָבָיו:

(כה) וְאַמּוֹנֵתִי וְחִסְדֵי עִמּוֹ אֲבִשְׁמִי תִרְוֶם קִרְוֹ:

9. ישעיהו פרק כו

(א) בַּיּוֹם הַהוּא יוֹשֵׁר הַשִּׁיר-הַזֶּה בְּאַרְץ יְהוּדָה עִיר עַז-לָנוּ יְשׁוּעָה יְשִׁית חוֹמוֹת וְחַל:

(ב) פִּתְחוּ שַׁעֲרֵי יְבֵא גוֹי-צַדִּיק שִׁמְרֵ אֲמָנִים:

(ג) יִצֵּר סִמּוֹךְ תִּצְרֵ שְׁלוֹם שְׁלוֹם כִּי בְךָ בְּטוֹחַ:

(ד) בְּטוֹחַ בְּה' עֲדִי-עַד כִּי בִינָה ה' צוֹר עוֹלָמִים:

10. ספרי במדבר פרשת שלח פיסקא קיב

'והנפש אשר תעשה ביד רמה', זה המגלה פנים בתורה כמנשה בן חזקיה 'את ה' הוא מגדף' שהיה יושב ודורש בהגדה של דופי לפני המקום אמר לא היה לו לכתוב בתורה אלא וילך ראובן בימי קציר חטים (בראשית ל יד) ולא היה לו לכתוב בתורה אלא ואחות לוטן תמנע (שם לו כב) עליו מפורש בקבלה תשב באחריך תדבר בבן אמך תתן דופי אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך (תהלים נ כא) כסבור אתה שמא כדרכי בשר ודם דרכי המקום אוכיחך ואערכה לעיניך (שם שם). בא ישעיה ופירש בקבלה הוֹי מוֹשְׁכֵי הָעוֹן בְּחַבְלֵי הַשּׂוֹא וְכַעֲבוֹת הַעֲגָלָה חֲטָאָה (ישעיה ה יח).

תחילתו של חטא הוא דומה לחוט של כוכיא אבל סופו היות כעבות העגלה חטאה.

11. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף נב עמוד א

דרש רבי יהודה: לעתיד לבא מביאו הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים. צדיקים נדמה להם כהר גבוה, ורשעים נדמה להם כחוט השערה. הללו בוכין, והללו בוכין. צדיקים בוכין ואומרים: היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה! ורשעים בוכין ואומרים: היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה! ואף הקדוש ברוך הוא תמה עמהם, שנאמר כה אמר ה' צבאות כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא (זכריה ח). **אמר רבי אסי: יצר הרע, בתחילה דומה לחוט של בוכיא, ולבסוף דומה כעבותות העגלה, שנאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה.**

12. שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ה

ב קול דודי דופק, על ידי משה, בשעה שאמר (שמות י"א) 'ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים', 'פתחי לי', רבי יסא אמר, **אמר הקדוש ברוך הוא לישראל בני פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרניות נכנסות בו.**